

Du kan om du vill – lärares tankar om fostran till företagsamhet

KM Bettina Backström-Widjeskogin kasvatustieteiden väitöskirja "Du kan om du vill – lärares tankar om fostran till företagsamhet" (Osaat jos haluat – opettajien ajatukset yrittäjyyskasvatuksesta) tarkastettiin Åbo Akademissa 19.4.2008. Esitarkastajina toimivat professori Paula Kyrö (Helsingin kauppakorkeakoulu) sekä professori, emeritus Juhani Jussila (Lapin yliopisto). Vastaväittäjänä toimi professori Tomas Kroksmark (Högskolan i Jönköping) ja kustoksena professori Sven-Erik Hansén (Åbo Akademi).

Tutkimus etsii vastausta kysymykseen "Mitä kasvatusta yrittäjyyteen on ja miten opettajat tulkitsevat ja ymmärtävät sitä". Yrittäjyyskasvatuksen merkitys ja rooli aihealueena opetussuunnitelmassa nousee yhteiskunnallisista muutoksista. 1990-luvulta käynnistyi kehityskaari, jossa käsitys yrittäjyyskasvatuksesta vaihteellain laajentui. Taloudellinen näkökulma integroitui yhteiskunnallisiin työelämän muutostarpeisiin ja yksilölliseen kehittämiseen, josta avautui psykologinen näkökulma yrittäjyyteen ja edelleen koulutuspoliittinen näkökulma, joka johti pedagogisiin muutostarpeisiin. Tutkimus asettuu jännitekenttään, jossa tämä siirtyminen taloudellisesta pedagogiseen kontekstiin tapahtuu.

Ensimmäisenä ruotsinkielisenä yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksena teoreettinen osa keskittyy käsitejärjestelmän kehittämiseen eli vastaa käsitteellisesti kysymykseen "Mitä kasvatusta yrittäjyyteen on". Etymologinen ja semanttinen määrittely nostaa esiin toisaalta psykologisen näkökulman eli, yksilön roolin yrittäjyyden kentässä, toisaalta ruotsin- ja norjankielestä nousevan pedagogisen yrittäjyyden käsitteen, joka painottaa yksilön kapasiteettia ja kehitysmahdollisuuksia. Nämä integroituvat taloudelliseen, poliittiseen, kulttuuriseen, psykologiseen ja pedagogiseen koulua ja koulutusta koskevaan keskusteluun. Näin yrittäjyyskasvatuksen käsite määrittyi dialogina psykologisen ja pedagogisen näkökulman ja taloudellisen, poliittisen ja kulttuurisen näkökulman välillä. Taloudellinen yrittäjyyden näkökulman ja koulun välinen yhteys oli 1990-luvulla korostetusti esillä ja ohjasi pedagogisia käytäntöjä. Vuosien 1994–2004 välillä käsitteen painopiste laajentui taloudellisesta näkökulmasta yrittäjyyden potentiaaliin ja yrittäjämäisten valmiuksien kehittämiseen.

Tutkimuksessa esitetään, että vallalla olleiden analyttinen suuntauksen, erityisesti McClellandin motivaatio- ja piirreteoreettiset tutkimuksien sijaan yrittäjämäistä käyttäytymistä tulisi lähestyä pedagogisen yrittäjyyden käsitteen avulla eli luonteenpiirteinä, ajattelutapana ja toimintakyknä (handlingsförmåga), jotta yrit-

täijyyteen kasvamiseen liittyvää käyttäytymistä voidaan tutkia. Opettajien ideologinen identiteetti syntyy koulun kasvatuksellisten, moraalisten ja identiteettiä muovaavan tiedon sekä yhteiskunta-orientoituneiden vaatimusten jännitteessä. Näiden vuoropuhelun tulos ilmenee pedagogissa käytännöissä. Yrittäjyyskasvatuksen pedagoginen näkemys kiinnittyy humanistiseen kasvatusideologiaan. Lopputuloksena pedagoginen näkökulma tiivistyy matriisiksi, jossa yrittäjyyskasvatuksen sisältö löytää käsitteensä kolmesta luokasta; yksilöllisestä, sosiaalisesta ja funktionaalista yrittäjyydestä. Näiden luonnetta ja suhdetta pedagogiikkaan jäsennetään tietojen, asenteen, kykyjen sekä pedagogisen näkökulman ja pedagogisen toiminnan avulla. Näin psykologinen ja pedagoginen tarkastelu osoittaa yhteyden humanistisen oppimisideaalin ja yrittäjyyteen kasvattamisen välillä ja laajentaa yrittäjyyskasvatuksen keskustelua pedagogisiin prosesseihin ja käytäntöihin. Pedagogisen orientaation kuljettaminen läpi käsitteellisen keskustelun on auttanut ymmärtämään yhteiskunnallisten odotusten, opetussuunnitelman ja oppimisideaalin välisiä jännitteitä sekä tiivistänyt pedagogisen näkökulman yhteiskunnallisten ja taloudellisten tavoitteiden ja opetussuunnitelman toteutuksen keskeiseksi välittäjäksi ja mahdollistajaksi. Vaikka yrittäjyyskasvatuksen käsite näin jossakin määrin täsmentyy, kasvatus yrittäjyyteen kuitenkin edelleen etsii selkeämpiä käsitteellisiä ankkureitaan pedagogisessa keskustelussa, jota tämä käsitejärjestelmä on avannut.

Käsitteellinen tarkastelu pohjalta tutkimuksen empiirinen osa kohdentuu kolmeen kysymykseen: 1) millaisia opettajien käsitykset yrittäjyyskasvatuksen sisällöstä ovat, 2) kuinka opettajien mielestä he voivat didaktisessa toiminnassa aktivoida oppilaita yrittäjyyteen ja 3)

millaiset ovat opettajien yrittäjyyttä koskevat asenteet, käsitykset ja arvostukset. Ensimmäinen on sisältöorientoitunut, toinen käytäntöorientoitunut ja kolmas arvostuksiin ja arvoihin liittyvä kysymys.

Ensimmäistä tutkimuskysymystä lähestytään fenomenografisella tutkimusotteella, jota syvennetään toisen ja kolmannen kysymyksen osalta eksistentiaalisen fenomenologian avulla. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulokset raportoidaan kahdessa osassa, jotta haastattelun aikana tai johdosta syntynyt muutos erilaisissa käsityksissä yrittäjyyskasvatuksen sisällöstä voidaan kuvata.

Molempiin tutkimusotteisiin sovelletaan hermeneuttista tulkintaprosessia. Aineiston analyysiprosessi jakautuu tekstuaaliseen tasoon eli sisällön kuvaamiseen ja käsitteelliseen tasoon, joka sisältää rakenteellisen ja eksistentiaalisen tulkinnan. Tutkittavien joukko koostuu kahdesta pohjanmaalaisesta opettajaryhmästä; toisen joukon opettajat ovat alkaneet yrittäjyyskasvatuksen kurssin (14 henkeä), toisen joukon opettajat eivät (16 informanttia). Sukupuolijakauma oli kohtuullisen tasainen. Aineisto kerättiin reflektiivisellä puolistrukturoidulla teemahaastattelulla vuonna 2001.

Opettajien käsityksistä yrittäjyyteen kasvattamisen sisällöstä muodostui käsitteekategoria, jonka rakenne koostui sisällön muodosta eli toimintatypista (immanentti, yhteistoiminnallinen ja tekninen) kasvatuksen tarkoituksesta (persoonallisuuden, työelämäntuntemuksen ja yrittäjämäisten kvalifikaatioiden kehittäminen) ja yrittäjyyden tyypistä (yksilöllinen, sosiaalinen ja funktionaalinen). Immanentti luokka viittaa yksilön sisäisiin voimavaroihin, joiden kehittyminen tapahtuu integroituneena kaikkeen opetukseen. Tekninen luokka viittaa kognitiivisiin valmiuksiin ja yhteistoiminnallinen ankkuroitumi-

seen ympäröivään todellisuuteen ja yhteiskunnan odotuksiin. Ryhmän, joka ei osallistunut yrittäjyyskasvatukseen koulutukseen, arvioinnissa korostui toista ryhmää enemmän tekninen toimintatyyppi. Opettajien käsitykset haastattelun kuluessa muuttuivat suhteessa immanenttiin, tekniseen ja yhteistoiminnalliseen toimintakategoriaan. Opettajien ideaalikäsitys opetuksen sisällöstä liittyi yksilön sisäisten voimavarojen kehittämiseen, johon suuntaan haastattelun kuluessa myös heidän käsityksensä yrittäjyyskasvatukseen sisällöstä muuttuivat. Naisten osalta muutos oli miehiä selkeämpi. He kaikki päätyivät määrittelemään yrittäjyyskasvatukseen sisällön immanenttina ja sosiaalisena ilmiönä. Edelleen yrittäjyyskasvatukseen tavoitteiden osalta tapahtui merkittäviä muutoksia. Kaikki vastaajat näkivät henkilökohtaisen kehittymisen yrittäjyyskasvatukseen tavoitteena ja kahden muun luokan – valmiudet yrittämiseen ja työelämäntuntemus – jäädessä taustalle. Opettajien käsitykset muuttuivat tiedon lisääntyessä ja haastattelijan kanssa tapahtuneen reflektiivisen pohdinnan tuloksena. Tämä vahvistaa useita tutkimustuloksia koulutuksen ja metavalmiuksien merkityksestä yrittäjyyskasvatukseen käsitteen laajentumisessa.

Fenomenologinen tulkinta jakautuu kolmeen kuvauskategoriaan (aktiivisuus, autenttisuus ja atmosfääri) sen pohjalta, mihin opettajat kokivat didaktisen toiminnan kohdentuvan. Ensimmäisessä on kohteena oppilaiden aktivointi, kuten vastuun antaminen, projektityöt ja ongelmanratkaisu. Toisessa opetus sidotaan todelliseen elämään ja kolmannessa korostuu oppilasta tukeva ja kannustava ilmapiiri, osaamisen kokemukset ja oikeus kokeilla ja tehdä. Tulokset osoittavat, että aktiivisuuden kehittämiseen koh-

dentuva kuvauskategoria luonnehtii kaikkien informanttien käsityksiä. Joillakin sen lisäksi nousi esiin autenttisuuden merkitys keinona yrittäjyyteen aktivointiin, toisilla atmosfääri, ja neljällä informantilla kaikki kolme.

Kolmas tutkimuskysymys – opettajien arvoihin ja arvostuksiin liittyvät käsitykset jakaantuvat positiiviseen tai ambivalenttiin suhtautumiseen. Koulutukseen osallistuvien luokassa painottui positiivinen suhde toista luokkaa enemmän.

Opettajien käsitykset yrittäjyyskasvatukseen tavoitteista ankkuroituvat käsitteellisesti yrittäjyyden ymmärtämiseen yksilöllisenä, sosiaalisena ja funktionaalisenä ilmiönä. Yksilöllinen ja sosiaalinen toiminta kietoutuvat oppilaiden yksilöllisten valmiuksien kehittämiseen olivatpa he itsensä työllistäjiä ja työskentelevät toisen palveluksessa. Funktionaalinen yrittäjyys taas liittyy liiketoiminnan kehittämis- ja työelämävalmiuksiin.

Tutkimus on näin tuonut merkitysrakenteita syvempää ymmärrystä yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatukseen ilmiöön osoittamalla, kuinka opettajat käsittävät, arvostavat ja operationalisoivat yrittäjyyskasvatusta. Huomio kohdentuu toiminnan merkitykseen yrittäjyyskasvatukseen ytimessä, sekä keinona että tavoitteena. Autenttisuus ja positiivinen, oppilasta tukeva ilmapiiri, ovat opettajien käsitysten mukaan olennaisia yrittäjyyskasvatukseen komponentteja, joiden avulla voidaan tukea luovuutta ja uskallusta. Sisällön sijaan tai rinnalle nousee yrittäjämäinen prosessi. Näin tutkimuksen mukaan opettajan didaktiset yrittäjyyskasvatukseen valmiudet kehittyvät tavoitteen, sisällön ja toteutuksen vuorovaikutteisesta reflektoinnista. ■

Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset

KL Jussi Pihkalan kasvatustieteen (ammattikasvatus) alaan kuuluva väitöskirja "Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset" (Changes in entrepreneurship intentions during polytechnic education) tarkastettiin 1.2.2008 Tampereen yliopiston ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskuksessa. Vastaväittäjänä toimi professori Matti Koiranen Jyväskylän yliopistosta ja kustoksena professori Pekka Ruohotie Tampereen yliopistosta.

Tutkimuksen ongelma on, muuttavatko ammattikorkeakoulun yrittäjyysopinnot opiskelijoiden yrittäjyysintentioneita. Tutkimus liittyy siihen, miten ammattikorkeakoulut onnistuvat yrittäjyyskoulutuksessaan muutoksen aikaansaamiseksi opiskelijoiden yrittäjyysajattelussa.

Populaatiosta, joka koostuu Suomen 29 ammattikorkeakoulun opiskelijoista, valittiin kaksi yrittäjyysstrategialtaan erilaista kokonaisuutosta viidestä eri koulutusohjelmasta. Koulutusohjelmien yrittäjyyspainotukset olivat niissä erilaiset. Tutkimukseen liittyvä aineisto kerättiin ajallisesti kahdessa eri vaiheessa. Syksyllä 2000 tehtiin postikysely opintonsa aloittaneille opiskelijoille. Siihen vastasi 177 opiskelijaa. Heille toistettiin sama kysely vuosien 2003–2004 vai-

teessa ja siihen vastasi 91 opiskelijaa. Tällöin toteutettiin myös viidestä eri koulutusohjelmasta yhteensä 18 opiskelijan fokusryhmähaastattelu.

Tulokset osoittavat, että painotettu yrittäjyyskoulutus ei aiheuta opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksissa muutoksia. Ne näyttävät olevan suhteellisen pysyviä opintojen ajan. Opiskelijat kokevat yrittäjyyskoulutuksen merkityksen osana opintoja tärkeänä. Koulutuksen avulla kaikkien opiskelijoiden tietoisuus yrittäjyydestä lisääntyy yleisellä tasolla. Opiskelijat arvioivat yrittäjyyskoulutuksen tuovan kuitenkin epävarmuutta siinä mielessä, miten he luottavat omaan yrittäjyyskykyihinkin. Epävarmuutta aiheuttavat asetetut yrittäjyysopintojen ylimitoitettut tavoitteet, yrittäjäksi kannustamisen ja siihen liittyvän henkisen tuen puute sekä yrittäjyysopintojen laatu ja opintojen ajoitus. Tulosten mukaan on kuitenkin perusteltua liittää koulutukseen yrittäjyyttä.

Tuloksia ja johtopäätöksiä voidaan hyödyntää koulutuspoliittisessa päätöksenteossa. Ne auttavat määrittelemään koulutuksen keskeisiä tavoitteita, kehittämissuunnitelmia, opetussuunnitelmien perusteita sekä koulutusohjelmia. Tuloksia voidaan käyttää myös hyödyksi käytännössä koulutusta ja sen järjestelyjä suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Jatkossa tarvitaan laajempaa, useita ammattikorkeakouluja ja koulutusohjelmia koskevaa pitkittäistutkimusta. Lisäksi olisi aiheellista

seurata yrittäjyysintentioiden mahdollista laukeamista yritystoiminnaksi useampaa vuotta myöhemmin koulutuksen jälkeen. Koulutuksen sisältöjen, niiden ajoittamisen sekä menetelmien parempi suunnittelu edellyttäisi yrittäjyyttä ja yrittäjämäistä toimintaa tukevien oppimisen

prosessien sekä pedagogiikan tutkimusta. Mielinkiintoista olisi myös tutkia, miksi opiskelijoiden luottamus omiin yrittäjyyskykyihin vaihtelee huomattavasti ja miten yrittäjyyskykyihin luottamiseen voidaan vaikuttaa. ■

